

УДК 82.091

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/29.209447>

Інна ЛІВИЦЬКА,

orcid.org/0000-0002-8295-948X

докторант кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) inna.livytska@gmail.com

СЕМІОТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ФЕМІННОСТІ В ЕПІСТОЛЯРНМУ РОМАНІ АННИ БРОНТЕ «НЕЗНАЙОМКА З УАЙЛДФЕЛ-ХОЛЛУ»

Ця стаття продовжує спектр досліджень поетикального аспекту нарративності, започаткованих пост-класичною теорією нарративу. Актуальність теми дослідження викликана не лише універсальністю нарративу як способу пізнання та представлення навколишньої дійсності, але й динамічним характером нарративних форм і стратегій, притаманних кожному культурно-історичному періоду.

Виходячи з усвідомлення нарративу як певної форми культурного семіозису, де відбувається актуалізація можливих та ілюзорних смислів, текстуальність нарративу набуває осмисленості та сприймається як аутопоетична знакова система, здатна до самореференції та саморозвитку. Обмін інформації в такій системі відбувається за допомогою кодів як квантів інформації, дослідженням взаємодії яких займається семіотика та її сучасна версія біосеміотика.

Метою цього дослідження є семіотичне моделювання фемінності в епістолярному романі Анни Бронте «Незнайомка з Уайлدفел-Холлу». Для виконання мети необхідно: 1) виявити особливості формування нарративної моделі епістолярного роману; 2) окреслити способи актуалізації жіночої суб'єктності в семіотичній організації нарративу епістолярного роману.

З використанням структурно-семіотичного та риторико-герменевтичного методів інтерпретації художнього тексту було прослідковано архітектоніку нарративу епістолярного роману Анни Бронте: роль першособової нарації (дієгетичний наратор) у побудові багатогранної перспективи оповіді та гендерної специфіки роману. Проведено паралелі з культурно-історичним контекстом Вікторіанської епохи, соціальною роллю жінки, зумовленої етичним кодексом періоду. Виявлено семіотичні коди фемінності та маскулінності, які в межах нарративного дискурсу роману виявляються шляхом взаємозаперечення в формі антиномій (пасивність – активність, покірність – допитливість, відданість – свобода).

Встановлено, що епістолярний роман Анни Бронте «Незнайомка з Уайлدفел-Холлу» містить гендерно-марковану сітку семіотичних кодів, які створюють динамічність гендерних образів і сприяють їх цілісності. Окреслено перспективи подальшого дослідження способів моделювання концепту гендер в англійськомовному романі XIX століття.

Ключові слова: *суб'єктність, нарратив, епістолярний роман, фемінність, вікторіанство, семіотика.*

Inna LIVYTSKA,

orcid.org/0000-0002-8295-948X

Postdoctoral Research Scholar

of the Department of English Philology and Cross-cultural Communication

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) inna.livytska@gmail.com

SEMIOTIC MODELING OF FEMINITY IN THE EPISTOLARY NOVEL OF ANNE BRONTE'S "TENANT OF WILDFELL HALL"

Suggested here paper continues a spectrum of research on the poetic nature of narrativity, originated in the post-classical theory of narrative. Topically of the theme under consideration lies not only in seeing a narrative as a universal tool for cognition and thought representation but also in recognizing dynamicity and changeability of narrative forms and strategies typical for each historical period per se.

Stating a narrative to be a certain form of semiosis, as a place where possible and illusionist meanings are actualized, narrative textuality acquires meaningfulness and is treated as a kind of autopoietic sign system, capable of self-reference and self-development. The process of information exchange in autopoietic systems like the narrative is mediated by signs, as quants of meaningful information, which is the subject matter of semiotics, and its modern version of biosemiotics. This research aims to trace the modeling of femininity in the epistolary novel by Anna Bronte "A Tenant of Wildfell Hall".

To reach this aim one has to fulfill the following objectives: 1) outline the peculiar features of the epistolary novel narrative model; 2) give a deeper insight into the ways and means of feminine subjectivity manifestations in the semiotic sign structure of the epistolary novel narrative. The structural-semiotic method along with the rhetoric-hermeneutic method has been applied to trace the architectonics of narrative composition in Anne Bronte's novel: the role of the first-person narrator in forming a multifaceted perspective of narration and gender specifics of the novel.

Certain parallels with the cultural and historical context of the Victorian Era have been drawn, highlighting the social role of women, defined by the ethical code of conduct. Semiotic codes of femininity and masculinity have been settled by a way of semiotic logic negation and were represented in a form of antinomies: passivity vs activity; obedience vs curiosity; loyalty vs infidelity etc.

Anne Bronte's epistolary novel "A Tenant of Wildfell Hall" has been stated to possess a network of gender-marked semiotic codes, promoting dynamics of the gender images and their integrity. A necessity of investigating ways of semiotic modeling of the concept of gender in the English realistic novel of the XIX century has been recognized as a perspective of further research.

Key words: subjectivity, narrative, epistolary novel, femininity, Victorian fiction, semiotics.

Постановка проблеми. Гендерна тематика гуманітарного дослідження та питання визначення фемінності й жіночності, історичних та соціальних стереотипів гендерної поведінки викликає неабиякий інтерес у науковій спільноті, зважаючи на дихотомію людського роду з чіткою фіксацією соціальних ролей, які нині піддаються посиленій інтерпретації та переоцінці. Актуальність гендерної тематики має історично зумовлений характер, оскільки відображає динаміку розширення / звуження функціонального поля гендерної екзистенції в певний час і в певну епоху (Sage, 1999: 224).

Вікторіанська епоха, зокрема, привертає увагу як період правління королеви Вікторії, яка після трагічної втрати принца Альберта керувала країною самостійно. Вже цей факт є промовистим свідченням контрверсійності жіночої ролі в пропагованих теоріях суспільно регламентованої поведінки та моралі. Соціальний статус жінки вікторіанської епохи досить чітко виражено в художній літературі того періоду, особливо в епістолярному романі як новому літературному жанрі, виникнення якого літературознавці пов'язують з іменем Семюеля Річарсона, який вперше запровадив нарративну історію у формі листів (те, що він назвав "writing to the moment" (Mullan, Shrimpton et. al., 2020).

Серед нарративних новацій вікторіанського роману є форма епістолярної оповіді від першої особи, яка презентує виклад подій із власної точки зору та виконує текстотвірну функцію. Форма щоденника, в якому героїня роману Річарсона Памела описує свої переживання, дозволяла читачу безпосередньо зазирнути в таємну психологію героїні, якій автор «передурочає» свою роль, стаючи екстеріоризованим учасником діалогу з читачем.

Звернення Анни Бронте до нарративу у формі щоденника мало свої переваги для автора, який отримував можливість говорити про соціально та гендерно провокаційні теми в устами своїх героїв (про що зазначила сама Анна Бронте у передмові до другого видання роману 22 липня 1848 року) (Project Gutenberg Online) Наративна структура

епістолярного роману характеризувалася бінарністю поглядів, що формувало більш багатовимірну перспективу оповіді та менш категоричну форму моральної настанови, яка була невід'ємною рисою вікторіанської етики.

Аналіз досліджень. Історія дослідження художнього тексту як знакової єдності призводить до застосування методів структуралізму та семіотики. Це є цілком закономірним, адже теоретичну основу дослідження нарративу та перспективи становлять праці представників структуралістичного напрямку в літературознавстві та класичної теорії нарративу Ж. Женнета, Р. Барта, А. Греймаса у поєднанні з сучасними дослідженнями теорії нарації Манфреда Ян, Мері Райян, Моніки Флуденік, Вульфа Шміда, Соні Цеман, Наталії Ігл та інших.

Про історичні передумови, які викликали появу нових модифікацій структурного напрямку з когнітивістикою, феноменологією та герменевтикою, про появу біосеміотичного підходу до аналізу знакових систем йдеться у моєму дослідженні: «Біосеміотика і наратологія: історія становлення та сучасний стан». Стислим підсумком цього процесу можна назвати звернення до нарративного дискурсу як до ауто-поетичної системи, з притаманними їй категоріями суб'єктності та емерджентності, які пов'язані принципом цілепокладання, що дозволяє людині відокремлювати сутнісне від другорядного в процесі моделювання власного нарративу життя (Carr, 1986: 117).

У координатах такого підходу текстуальність нарративу (як сукупність облігаторних сутнісних рис реального або потенційного тексту) набуває осмислених зв'язків, навіть самостійно *формує* нові зв'язки у вигляді квантів інформації можливих (актуалізованих) або ймовірних (неактуалізованих) смислів (світів). Отже, семіотичний аналіз аутопоетичних систем, на зразок нарративу, стає дослідженням способів і шляхів обміну інформацією між суб'єктами в певний визначений момент часу «тут і зараз».

Метою статті є семіотичне моделювання жіночості в епістолярних романах Анни Бронте «Незнайомка з Уайлдфел-Холлу». Досягненню

мети підпорядковані такі завдання: виявити особливості формування нарративної моделі англійського епістолярного роману та окреслити способи актуалізації жіночої суб'єктності в семіотичній організації нарративу англійського епістолярного роману.

Методологічну базу дослідження становить поєднання структурно-семіотичного та риторико-герменевничного методів аналізу.

Об'єктом дослідження є знакова організація оповідної структури епістолярного роману, а **предметом** – семіотичне увиразнення фемінності в нарративному дискурсі епістолярного роману.

Виклад основного матеріалу. На думку однієї з провідних представниць німецької школи наратології Моніки Флудернік, семіотичний «обмін інформацією» стає можливим лише за умови залучення власного досвіду суб'єкта (experience) у порівнянні з досвідом іншого суб'єкта (other, otherness), що створює необхідні антиномії для виникнення (emérgence) нового значення, нової динамічної сутності. Прослідкувати динаміку цього процесу можливо, якщо розглядати художній нарратив не як текст, застиглий в його остаточній формі¹, а саме як динамічний процес самоідентифікації суб'єкта, формування його нарративної ідентичності, що є можливим із позицій герменевтичної феноменології.

Оповідь від першої особи як першоособова нарація епістолярного жанру створює атмосферу інтимності між суб'єктами комунікації, розкриваючи власні погляди на події, мотивуючи або інтерпретуючи вчинки інших героїв, ніби запрошуючи читача до уявного діалогу. Хоча ані Памела в романі С. Річардсона, ані Гелен у романі Анни Бронте не ведуть прямого діалогу з читачем, тобто звернення до читача як до дійової особи, на яку спроектовано комунікацію, відсутнє. На відміну від С. Річардсона, Анна Бронте знайомить читача з двома гендерно різними перспективами нарації: перша частина оповіді ведеться від імені майбутнього чоловіка Гелен – Гілберта Маркхема, а далі – від імені головної героїні – Гелен Грехем, потім оповідь знову повертається до Гілберта Маркхема, який підсумовує майбутню долю головних героїв роману.

Натомість у нарації головних героїв перед читачем постає цілісний шар культурно-естетичної своєрідності та унікальності Вікторіанської епохи, спочатку у формі розрізнених семіотичних символів як окремих мазків пензля, з подальшим поступовим розгалуженням у цілісну багато-

¹ Для цього краще застосовувати підхід структуралістської наратології

вимірну проекцію життя. Відбувається цей процес не стільки завдяки гендерним особливостям оповіді,² які відбиваються у мовленні героїв, а скільки завдяки аутопоетичності самої нарації як системи, яка спрямовує інтерпретацію у певному напрямі. Поабзацний аналіз символів, вплетених у канву першоособової нарації, дає змогу читачеві схопити вияви неприхованого смислу (Неборсіна, 2009: 215), «відчутти авторську інтенцію у піднесенні онтологічного до художнього або навпаки «спустити» художнє до онтологічного».

Галерея жіночих характерів у романі Анни Бронте представлена різними психотипами героїнь, які відрізняються не лише в портретному, але й у емоційно-дійовому реагуванні на події, що свідчить про тяжіння до реалістичного моделювання авторки (про що Анна Бронте зазначала в передмові до другого видання роману)³ як прагнення донести Правду, що в контексті Вікторіанського періоду тяжіє до посилення моральної теми в літературі та мистецтві.

Портретні описи героїнь із позиції Гілберта Маркхема характеризуються посиленою деталізацією з особливим акцентом на певних деталях-символах, як от у портретному описі його сестри Роуз: “*little merry brown eyes*”, “*short, reddish curls, that my mother called auburn*”, які активно апелюють до різних аспектів сенсорного сприйняття (візуального й кінетичного одночасно), що свідчить про енергійність героїні, її юність і братню симпатію героя до сестри.

Архітектонічна складність цього першого в структурі роману портретного опису жінки крізь призму сприйняття Гілберта Маркхема полягає ще в тому, що він одночасно акумулює три часові перспективи (минуле, теперішнє та майбутнє), подає їх невласне прямою мовою самого героя. Наведу це у вигляді Схеми № 1:

[Теперішнє: тут і зараз]

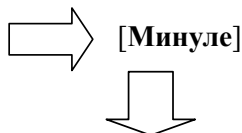

“In ascending to my room. I was met upon the stairs by a smart, pretty girl of nineteen, with a tidy,

² У передмові до другого видання роману 1848 року Анна Бронте, звертаючи увагу на гендерний аспект творчості, пише: “All novels are, or should be written for both men and women to read, and I am at a loss to conceive how a man should permit himself to write anything that would be really disgraceful to a woman, or why a woman should be censured for writing anything that would be proper and becoming for a man” (www.gutenberg.org).

³ “My object in writing the following pages was not simply to amuse the Reader; neither was it to gratify my own taste, nor yet to ingratiate with the Press and the Public: I wished to tell the truth, for truth always conveys its moral to those who are able to receive it” (www.gutenberg.org).

dumpy figure, a round face, bright, blooming cheeks, glossy, clustering curls, and little merry brown eyes. I need not tell you this was my sister Rose. She is, I know, a comely matron still, and, doubtless, no less lovely – in your eyes – than on the happy day you **first beheld her**".

[Майбутнє з позиції минулого]

"Nothing told me then that she, a few years hence, would be the wife of one entirely **unknown to me as yet**, but destined **hereafter** to become a closer friend than even herself, more intimate than that unmannerly lad of seventeen, by whom. I was collared in the passage, on coming down, and well-nigh jerked off my equilibrium, and who, in correction for his impudence, received a resounding whack over the sconce, which, however, sustained no serious injury from the infliction; as, besides being more than commonly thick, it was protected by a redundant shock of short, reddish curls, that my mother called auburn" (The Tenant of Wildfell Hall, www.gutenberg.org).

Схема 1. Часова перспектива портретного опису "Rose":

Дейктичні прислівники "yet", "hereafter" виконують функцію делімітизації двох часових просторів: тепер і потім, одночасно утримуючи центральну лінію сюжету в презенсному часі та прогножуючи розвиток подій у майбутньому. Для семіотичного аналізу наративу такий контрапункт є моментом створення інтриги як конфігураційного фактору (за Полем Рікером) та певним способом вирішення парадоксу часу за допомогою поетичного акту (Рікер, 1998: 80), а з позиції композиції він є важливим елементом цілісності самого наративу в його інтенційній спрямованості на результат.

Прагнення реалістичності зображення як відзеркалення *Правди* пронизує не лише портретні описи персонажів, але й пряме мовлення у формі діалогів і монологів. Наративні ситуації діалогу в романі Анни Бронте здебільшого постають полем посиленої риторики етичного плану, в якій герої роману намагаються навести аргументи на користь своєї етичної позиції. Акцент на моральній проблематиці є закономірним, адже художня література насамперед вважається філософією моралі (Larson, 2001). Однак у контексті Вікторіанської епохи звернення Анни Бронте до моралі було швидше соціальним викликом існуючій

моралі, ніж даниною моді моралізаторства того часу.

В поле критики автора потрапляє соціальний статус жіноцтва, сформований патріархальною традицією пуританізму й закріплений на законодавчому рівні, особливості світського життя та роль жінки в ньому: розповсюдження пліток, схильність до моралізаторства інших, сватівство, відсутність особистого простору, суцільна присвята себе сім'ї, чоловіку та служінню Богу тощо. Весь твір Анни Бронте пронизує філософське питання сенсу буття людини, жінки та проблеми її самореалізації, де неабияку роль відіграє освіта. При цьому рекурентно ненав'язливою ідеєю постають спосіб і глибина внутрішнього консенсусу жіночих персонажів щодо усталених норм поведінки та моралі.

В романі подано певну антологію жіночих доль, різних у своїй маніфестації, які не викликають морального осуду суспільства. В парадигмі культурних цінностей Вікторіанської епохи легітимне право заміжньої жінки на самостійне від чоловіка проживання було можливе лише у випадку його смерті (тема розлучення, тим паче ініційованого жіночою стороною, викликала осуд та зневагу суспільства і реалізовувалася у формі суспільного або індивідуального моббінгу). Тому поява самотньої жінки з дитиною в романі «Незнайомка з Уайлдфел-Холлу» трактувалася лише як поява «вдови з дитиною» ("mourning widow").

Просліджуємо моделювання етичної проблематики в романі. Так, моральна проблематика експліцитно обговорюється в прямому монологічному та діалогічному мовленні персонажів, проте іконічне увиразнення певних символічних деталей потребує інтерпретації на фоні ширшого контексту, за межами конкретного смислу. Наприклад, жіноча прив'язаність до котів протиставляється чоловічій прихильності до собак, полювання тощо: "I believe it is natural for our *unamiable* sex to dislike the creatures <...> for you ladies lavish so many caresses upon them", – коментує Гілберт Маркхем свою розмову з доньками вікарія.

За методом семіотичних антиномій формується певний логічний силогізм: чоловіки не є привітними – вони не граються з котами, жінки прихильні до котів, тому вони милі, якщо чоловік прихильно ставиться до котів, тоді він привітний, що суперечить першому твердженню "our *unamiable* sex". Символ kota як милої домашньої тварини в контексті роману належить до жіночого світу (поповнюючи низку інших іконічних символів, наприклад дотримання «правил хорошого тону»: не брати дітей із собою на світські візити,

робити візити ввічливості, бути привітною незалежно від настрою, уникати виявів почуттів до дитини як небезпеки «зіпсувати» її тощо).

Окремою лінією проступають символи, які увиразнюють маніфестацію маскулінності у вікторіанському суспільстві, на протигагу фемінності, які Анна Бронте піддає критиці устами героїв. У прикладі з домашніми улюбленцями засобами семіотичної логіки вибудовується певні антиномії, які утворюють дискурс роману на перетині двох гендерних світоглядів і їх семіотичного заперечення в ході нарації. Опозиції, які виникають, утворюються неспіврозмірністю тематичного (конкретного) змісту та поетичного смислу (поетичної правди – *truth*), як опозиція між онтологічним і символічним представленням життя.

Процес інтерпретації призводить до пошуку імпліцитного значення символів, яке реалізується через семіотичні антиномії, побудовані за принципом взаємозаперечення. Те, що визнано сталою ознакою одного семіотичного поля (фемінності наприклад), набуватиме абсолютно протилежного значення в іншому семіотичному полі (маскулінності) і навпаки (Таблиця 1). Характеристика головної героїні роману Анни Бронте Гелен Гре-хем більше тяжіє до маскуліного типу поведінки, закладеному в низці семіотичних кодів маскуліного поля (Таблиця 1).

Висновки. Наративна модель епістолярного роману фокусується навколо дієтичного (першоособового) наратора, який є учасником подій оповіді та виконує роль наративного центру. Зміна перспективи оповіді, яка ведеться від імені двох різних героїв, як у романі Анни Бронте «Незнайомка з Уайлдфел-Холлу», стає активним чинником формування багатосторонньої характеристики персонажів, урізноманітнює наратив новими видами оповіді (жіноча оповідь, чоловіча оповідь), покликаними допомогти читачу в процесі інтерпретації художнього смислу.

Структурно-семіотичний метод аналізу у поєднанні з риторико-герменевтичним прочитанням допомагає з'ясувати внутрішню інтенціональність художнього твору через розгляд знакової системи наративу. Епістолярний роман Анни Бронте «Незнайомка з Уайлдфел-Холлу» містить гендерно-марковану сітку кодів, розташованих за принципом антиномій, які утворюють модель фемінності в романі «Незнайомка з Уайлдфел-Холлу», що слугують каталізатором динамічності сюжету роману, долаючи художню обмеженість епістолярної форми викладу. **Перспективи дослідження** полягають у семіотичному моделюванні концепту «гендер» в англійському та англійськомовному романі XIX століття.

Таблиця 1

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Неборсіна Н. П. Інтерпретація художнього твору: риторико-герменевтичний аспект. Проблеми семантики слова, речення та тексту. 2009. Вип. 23. С. 210–217.
2. Рикер П. Время и рассказ: в 2-х т. М.; СПб. : Университетская книга, 1998. Т. 1. Интрига и исторический рассказ. С. 80–81.
3. The Project Gutenberg eBook, The Tenant of Wildfell Hall, by Anne Bronte. Retrieved 17.04.2020 from <https://www.gutenberg.org>.
4. Sage Lorna et al. (1999). The Cambridge Guide to Women's Writing in English. Cambridge University Press.
5. Larson Jil (2001). Ethics and Narrative in the English Novel, 1880-1914. Cambridge : Cambridge University Press. DOI:10.1017/CB09780511483141.
6. Mullan John; Shrimpton Nicholas et al. English Literature. Retrieved 20.04.2020 from <https://www.britannica.com/art/English-literature/The-novel>.
7. Carr D. (1986). Narrative and the real world: an argument for continuity. *History and Theory*. 25 (2), P. 117–131.

REFERENCES

1. Carr D. (1986). Narrative and the real world: an argument for continuity. *History and Theory*. 25 (2), P. 117–131.
2. Mullan J., Shrimpton N. et al. English Literature. Retrieved on 20.04.2020 from <https://www.britannica.com/art/English-literature/The-novel>.
3. Larson J. (2001). Ethics and Narrative in the English Novel, 1880-1914. Cambridge : Cambridge University Press. DOI:10.1017/CB09780511483141.
4. Neborsina N. P. (2009). Interpretatsiia khudozhnoho tvoruu: rytoryko-hermenevtychnyi aspekt. [Fiction text interpretation: rhetorical-hermeneutic aspect]. *Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu*. V. 23. P. 210–217 [in Ukrainian].
5. Riker P. (1998). *Vremya i rasskaz: v 2-h t.* [Time and Narration]. M.; SPb. : Universitetskaya kniga, T. 1 *Intriga i istoricheskiy rasskaz*. P. 80–81 [in Russian].
6. Sage L. et al. (1999). The Cambridge Guide to Women's Writing in English. Cambridge University Press.
7. The Project Gutenberg eBook, The Tenant of Wildfell Hall, by Anne Bronte. Retrieved on 17.04.2020 from <https://www.gutenberg.org>.